

„Tedy ani Clodius nepřemýšlel o úkladech, protože chtěl zůstat na svém albanském statku.“

Ano, kdyby nebyl chtěl z něho vyjít k vraždění. Vidím totiž, že ten, kdo mu údajně přinesl zprávu o Cyrově smrti, přinesl mu vlastně zprávu o něčem jiném, totiž že se blíží Milo. Nač by mu přece přinášel zprávu o Cyrovi, který umíral, už když Clodius odcházal z Říma? Byl jsem u něho současně s Clodiem a spolu jsme zapečetili jeho závět. Závět byla sepsána před svědky a Cyrus v ní učinil dědici Clodia a mne. Druhého dne teprve o desáté hodině dostane zprávu, že zemřel ten, jež den předtím o třetí hodině opustil vydechujícího duši?

19 Ale budiž, dejme tomu, že to tak bylo. Co bylo příčinou, aby pospíchal do Říma, aby se vydal na cestu v noci? Co ho nutilo ke spěchu? Že dědil? Za prvé, vůbec nebylo třeba, aby pospíchal; za druhé, i kdyby bylo třeba spěchat, co by byl mohl zařadit v noci, a co by byl zmeškal, kdyby byl přišel do Říma druhého dne ráno? On se měl spíš vyhnout nočnímu příchodu do města než se za ním hnát, kdežto kdyby mu Milo ukládal o život a kdyby věděl, že se k městu dostane v noci, měl se schovat a čekat na něho. V noci by ho byl zabil; na místě vhodném pro nástrahu a plněm lupičů by ho byl zabil. Tomu, jemuž všichni přejí, aby se z toho v pořádku dostal, i když se přiznává, by každý věřil, kdyby to zapíral. Vina by se svalovala především na místo samo, které je příhodné k ukrývání a přechovávání lupičů, když by ani nemá samota Milona neusvědčila ani slepá noc neprozradila. Dále by upadlo v podezření mnoho lidí, kterým někdy ublížil, které připravil o majetek nebo přinutil k odchodu z Říma, i mnoho takových, kteří mají z něčeho takového strach, a posléze by byla obviňována celá Etrurie.

V každém případě je jisté, že vracel-li se Clodius onoho dne z Aricie, zastavil se na noc ve svém albanském statku. I když připustíme, že Milo věděl, že byl Clodius v Aricii, musil se přece domnívat, že i kdyby se chtěl toho dne vrátit do Říma, že se zastaví ve své vile, která je u samé silnice. Proč mu nešel naproti dřív, aby neměl čas usadit se na

statku, nebo si ho nevyčíhal na místě, kam by musil přijít v noci?

Vidím, že až dosud všechno vychází, soudcové: pro Milona bylo dokonce užitečné, aby Clodius žil, pro toho však byla Milonova záhuba tou nejžádoucnější věcí k dosažení toho, po čem toužil; Clodius choval tu nejtrpčí nenávisť k Milonovi, ten ke Clodiovi nechoval žádnou; Clodius byl zvyklý věčně jednat násilnický, Milo jen násilí odrážel; Clodius Milonovi veřejně ohlašoval a předpovídal smrt, nic takového nebylo slyšet od Milona; den Milonova odchodu byl Clodiovi znám, den Clodiova návratu byl Milonovi neznámý; Milonova cesta byla nezbytná, Clodiova spíš nepřihodná; Milo veřejně mluvil o tom, že toho dne odejde z Říma, Clodius se tajil se svým úmyslem vrátit se toho dne; Milo v ničem nezměnil svůj plán, Clodius si vymyslíl důvod pro změnu plánu; kdyby Milo strojíl úklady, musil by čekat na noc blízko města, Clodius by se musil bát přiblížit k městu v noci, i kdyby neměl strach z Milona.

Podívejme se teď na věc zásadní důležitosti, pro koho z těch dvou bylo příhodnější k nástraze právě to místo, kde se srazili. Je o tom třeba, soudcové, ještě pochybovat a déle uvažovat? Předpokládal Milo, že před Clodiovy statkem, kam se vzhledem k nesmyslně velkým stavbám snadno vešlo tisíc zdatných lidí, přemůže protivníka, jehož stanoviště strmělo do výšky, a proto vybral toto místo jako nejvhodnější ke srážce, nebo byl na tom místě spíš očekáván tím, kdo zamýšlel podniknout útok, spoléhaje se na místo samo? Věc mluví sama za sebe, a to vždy platí nejvíc.

Kdybyste neslyšeli popis, jak se to stalo, ale viděli to namalované, i v tom případě by se vám ukázalo, kdo z těch dvou je ten úkladník a kdo nemyslíl na nic zlého, když se jeden vezl na voze, zahalen v dlouhý plášť, a seděl tam pohromadě s manželkou; co mu bylo víc na překážku, oblečení, povoz, nebo průvodkyně? Co bylo méně pohodové k bitvě, když ho plášť omezoval v pohybu, když mu vůz překážel a manželka taktika svazovala ruce?

A teď se podívejte na toho druhého, jak znenadání vychází ze svého statku — proč? —, večer — nač to bylo

treba? —, jede pomalu — nač je to dobré, obzvláště v oné denní době?

„Chtěl být přes noc u Pompeia v jeho albanském statku.“

Ale vždyť věděl, že Pompeius je na svém statku u Alsia. Snad aby si prohlédl vilu? Ale vždyť tam byl už tisíckrát. To všechno bylo jen otálení a vyčkávání, nechtěl opustit to místo, dokud tam nepřijde Milo.

21 Teď srovnajte cestu ke všemu pohotovému lupiče se vším, co Milonovi překázelo. Clodius jezdil dříve stále s manželkou, tentokrát jel bez ní; nikdy nejezdil jinak než na voze, tentokrát jel na koni; at' jel kamkoli, i když pospíchal do etruského tábora, provázeli ho zhyčkaní Řekové, tentokrát neměl ve svém doprovodu žádného z těch šašků. Milo s sebou tenkrát vzal manželčiny mladé hudebníky a davy služek, což nikdy nedělal. Clodius s sebou stále vozil něčestnou družinu prodejných žen i mladíků, tentokrát jen samé muže, jako by si jeden vybral druhého.

Jak to, že byl přemožen? Protože není vždy zabít pocestný lupičem, někdy to dopadne obráceně. Protože vpadl sice Clodius, sám připravený, na nepřipravené, ale jako žena na muže.

Milo také nebyl nikdy tak nepřipraven, aby nebyl proti Clodiovi připraven dostatečně. Vždycky myslel na to, jak záleží Publiovu Clodiovu na jeho smrti, v jaké je u něho návisti a jak je Clodius opovážlivý. Proto nevydával nikdy v nebezpečí bez ochrany a stráže svůj život, o němž věděl, že jsou za něj nabídnuty obrovské odměny a že je takřkajíc napřed prodán. Přimysli si k tomu náhody, přimysli si nejisté výsledky bitev a pochybné válečné štěstí, které často zahubí člověka již drancujícího a jásajícího nad vítězstvím a zasáhne ho rukou nepřitele kleslého na zem, přimysli si neschopnost velitele přečpaného jídlem a pitím a zívajícího, který nechal za svými zády odtříznutého nepřitele, vůbec nepomyslí na jeho nejzadnější průvodce, a když se dostal mezi ně, rozpálené hněvem a zoufalostí nad životem svého pána, odpykal trest, který mu přisoudili věrní otroci za pánovu smrt.

Proč je tedy Milo propustil na svobodu? Samozřejmě ze

strachu, že by mohli vypovídat proti němu, že by nebyli schopni snést bolest, že by se dali mučením donutit k příznání, že na Appiové silnici byl Milonovými otroky zabít Publius Clodius.

Nač je třeba mučitele? Nač se chceš ptát? Zda zabíjí? Zabíjí. Zda právem, nebo ne? To nemá s mučitelem nic společného. Na skřipci se přece zjišťuje, co se stalo, kdežto na soudě, co je právo.

22 Co je tedy třeba zjišťovat v této věci, o tom si promluvíme zde. Na co chceš přijít mučením, k tomu se přiznáváme. Jestliže se ptáš spíš na to, proč jim dal svobodu, než proč je odměnil tak malými odměnami, neumíš pokárat čin svého protivníka.

Vždyť řekl zde přítomný Marcus Cato, který si vždy a za každých okolností počíná pevně a neohroženě, a řekl to v bouřlivé schůzi, která se ovšem díky jeho autoritě uklidnila, že otroci, kteří zachránili pánovi život, jsou v nejvyšší míře hodni nejen svobody, ale i všech ostatních odměn. Která odměna je dost velká pro tak oddané, dobré a věrné sluhy, jimž vděčí za svůj život? Ledaže to nemá takový význam jako to, že díky jejich zákroku nenasytil mysl a zrak nekrutějšího nepřitele krvavými ranami. Kdyby je nebyl propustil na svobodu, byli by musili být odevzdáni k mučení zachránci svého pána, mstitelé zločinu, obránci před zavražděním. Největší útechou uprostřed těchto ran osudu je pro něho vědomí, že zaslouženou odměnu dostali, i kdyby jej samého mělo něco postihnout.

Avšak na Milona těžce doléhají výsledky otroků, které se teď konají v předstínané bohyně Svobody. Kterých otroků? Ty se ještě ptáš? Přece otroků Publia Clodia. Kdo o to žádal? Appius. Kdo je přivedl? Appius. Odkud? Od Appia. Dobří bozi! Jaké jednání může být přísnější? Clodius se přiblížil velmi blízko k bohům, blíže než tenkrát, když vnikl až k nim, jestliže se jeho smrt vyšetřuje podle stejných zásad jako rusení náboženství. Naši předkové přece nechtěli, aby byli otroci vyslycháni jako svědci proti vlastnímu pánovi, ne že by se tak nedala zjistit pravda, ale že se to zdálo pohoršující a smutnější ještě než sama pánova

smrt. A když je vyslýchán útrpným právem žalobcův otrok jako svědek proti obžalovanému, může být zjištěna pravda?

Co to vůbec bylo za výslech? Jak vypadal? Asi takto. „Ty, Rufie (to jméno uvádím jen tak, pro příklad), ne abys lhal. Je to pravda, že Clodius kladl nástrahy Milonovi?“ Jestliže řekne „Ano“, čeká ho bez milosti ukřižování, řekne-li „Ne“, má naději na svobodu.

Lze si představit výslech spolehlivější? Běžná praxe je, že jsou znenadáni odvečeni k soudu, oddělení od ostatních a vzení do žaláirních kobek, aby se s nimi nikdo nemohl domluvit. Tito otroci byli sto dní u žalobce, a potom byli žalobcem samým předvedeni k výslechu. Mohl by mi někdo povědět o nestrannějším a poctivějším způsobu vyšetřování?

Jestli do toho pořád ještě dost nevidíte, ačkoli byla podstata věci osvětlena tolika jasnými důkazy a doklady o tom, že se Milo vrátil do Říma s čistou myslí, nezatížen žádným zločinem, nepoděšen žádným strachem, netýrán zlym svědomím — při bozích nesmrtelných, rozpomeníte se na to! Jak rychle se vrátil, jak vstoupil na forum, když radnice hořela, jaký byl jeho duševní stav, jak se tvářil, co říkal. A odvážil se nejen mezi lid, ale i do senátu, a cítil se bezpečný nejen v senátě, ale i uprostřed veřejných strážů a zbraní, a nejen uprostřed nich, ale i v dosahu moci člověka, kterému senát světil celý stát, všechno vojsko Itálie, všechny branné síly římského národa. Tomu by se jistě nikdy nevydal do rukou, kdyby si tak nebyl jist svou věcí, zvlášť když ten člověk všechno možné slyšel, velkých nebezpečí se bál, mnohé měl v podezření, lečtemu věřil. Svědomí má velkou moc, soudcové, velkou na obě strany, takže kdo nic nespáchal, nebojí se, a stále má před očima trest ten, kdo něco provedl.

A věru ne bez jistého důvodu byla Milonova věc senátem vždy schvalována. Ti moudří mužové viděli zdůvodnění toho činu, Milonovu duchapřítomnost a pevný postoj v sebeobraně. Či jste snad zapomněli, soudcové, jaké řeči a domněnky bylo slyšet hned po donesení zprávy o Clodiově smrti nejen od Milonových nepřátel, ale i od někte-

řích nezkušených z ostatních lidí? Tvrdili, že se Milo do Říma nevrátí. Buď prý to udělal v rozrušení způsobeném návalem hněvu a v záchvatu nenávisti zabil svého nepřítel, a v tom případě věřili, že mu smrt Publia Clodia stojí za to, aby s klidným srdcem opustil vlast, když svou nenávist zchládl nepřítelovou krví, nebo prý chtěl jeho smrtí pomoci vlasti ke svobodě, a pak prý ten neohrožený muž, když svým osobním nebezpečím přinesl záchranu římskému národu, nebude váhat a s klidnou myslí se podřídí zákonům, odnese s sebou věčnou slávu a vám ponechá k užívání to, co sám zachránil. Mnozí mluvili i o Catilinovi a jemu podobných netvorech:

„Vyzrá z města, zmocní se některého místa a povede válku proti vlasti.“

Jak špatně na tom jsou někdy občané, kteří se nejmí zasloužili o republiku, když lidé nejen zapomenou na jejich vynikající činy, ale ještě jim přisuzují zločinné úmysly!

Všechny tyto předpoklady neodpovídaly tedy skutečnosti, ovšem byly by se ukázaly jako pravdivé, kdyby byl Milo provedl něco, co by nemohl se ctí a bez překrucování pravdy obhájit.

A co říci tomu, jak snesl všechna obvinění, která na něho byla později nakupena a která by ochromila každého, kdo by si byl vědom třeba jen nevelkých přestupků? Bohové nesmrtelní, kdyby to byl jen snesl! On tím pohrdal a nepřisuzoval tomu žádný význam, a přitom šlo o věci, jež by nebyl schopen přehlížet ani ten nejotrolejší, kdyby byl vinen, a nevinný jen v případě, že by byl mimořádně srdnatý.

Přicházela udání, že lze u něho najít množství štítů, mečů, oštěpů a dokonce i uzd. Mluvilo se o tom, že neexistuje jediná městská čtvrť, jediná ulička, ve které by Milo neměl najatý dům; po Tibeře prý byly dovezeny zbraně na ocrulský statek, jeho dům v Capitolské ulici je prý nabitý štíty, všechno je plné zápalných šípů přichystaných k založení požárů ve městě. A tyto povídačky nebyly jen obsahem udání, ne, těm se skoro věřilo a nebyly odmítnuty, dokud se všechno nevyšetřilo.

Schvaloval jsem samozřejmě až neuvěřitelnou opatrnost

Gnaea Pompeia, ale přesto řeknu, soudcové, co si o tom myslím. Lidé, jimž byla svěřena péče o celý stát, jsou nuceni věnovat pozornost příliš mnoha zprávám, a ani nemohou jednat jinak. Bylo dokonce nutné vyslechnout jakéhosi Licinia, pomocníka při obětech někde od velkého cirku, že prý se Milonovi otroci u něho opili a pak prý se mu přiznali, že se zavázali přísahou k zavraždění Pompeia, a potom prý ho jeden z nich bodl mečem, aby to neudal. Je o tom podáno hlášení Pompeiovi v zahradách; já tam jsem povolán jako jeden z prvních; na radu přítel Pompeius ohlásí věc senátu.

Když onen strážce mé osoby a vlastní choval tak velké podezření, nemohl jsem se ubránit strachu, přece však jsem byl udiven tím, že se věří nějakému sluhovi, že se poskytuje sluch příznání otroků, že je považována ranka v boku podobající se píchnutí jehlou za zásah meče.

Chápu však, že to byla u Pompeia spíš opatrnost než strach nejen před tím, co si strach zasloužilo, ale vůbec před vším, strach, který měl chránit před strachem vás. Bylo hlášeno, že dům slavného a statečného Gaia Caesara byl v noci po mnoho hodin obléhán. Nikdo to neslyšel, ačkoli to bylo na tak živém místě, nikdo si toho nevšiml; přesto se to slyšelo. Nemohl jsem podezřít Gnaea Pompeia, vynikajícího nad všechny statečnosti, z bázlivosti, spíš jsem věřil, že když převzal péči o celý stát, není žádná opatrnost příliš velká.

Nedávno při zasedání senátu, který se sešel v plném počtu na Capitolu, se našel senátor, který tvrdil, že Milo má u sebe zbraň. Ten se svlékl v nejposvátnějším chrámu do naha, protože jeho život, život takového muže a takového občana neposkytoval dostatečnou důvěru, protože by se mu jinak nevěřilo přes tak vzorný život soukromý i veřejný, takže věc sama mluvila, i když on neřekl ani slovo.

Zjistilo se, že to všechno jsou nepravdy a záluďné výmysly. Když přesto ještě teď nahání Milo strach, nebojme se už tohoto obvinění ze zabití Clodia, ale hrozíme se tvého podezřívání, Gnaee Pompeie — k tobě se teď obracím a to takovým hlasem, abys mě slyšel. Jestliže se bojíš Milona,

25

jestliže věříš, že teď zločinně usiluje o tvůj život nebo že někdy něco proti němu podnikal, jestliže odvodí v Itálii, jak říkáš, někteří tví verbři, jestliže tyto zbraně, jestliže kohorty na Capitolu, jestliže stráže denní i noční, jestliže vybrané mužstvo, které stráží tvou osobu a tvůj dům, je vyzbrojeno proti Milonově útoku, jestliže to všechno bylo zavedeno, připraveno a namířeno proti tomuto jedinému, je v něm rozhodně velká síla a neuvěřitelná odvaha a jsou mu přisuzovány síly a schopnosti víc než jednoho člověka — jestliže totiž opravdu proti tomuto jedinému byl vybrán nejschopnější velitel a byla vyzbrojena celá republika.

Kdo však nechápe, že ti byly svěřeny všechny části republiky nemocné a slabé, abys je tímto zbraněmi uzdravil a posílil? Vždyť kdyby byla dána Milonovi příležitost, byl by jistě i tobě samému dokázal, že nikdy nebyl žádný člověk druhému dražší než ty jemu, že se nikdy nevyhnul žádnému nebezpečí, když šlo o tvou důstojnost, že pro tvou slávu velmi často bojoval právě s tou chorobou obce, že se ve svém tribunském úřadě řídil tvými radami k mému blahu, které ti bylo tak drahé, že byl později tebou obhajován v hrdelní při a podporován při ucházení o praeturu, že vždy doufal, že má dva přátele, tebe pro to, cos ty pro něho udělal dobrého, mne pro to, co on udělal pro mne.

Kdyby tě o tom nepřesvědčil, kdyby ti to podezření uvázlo tak hluboko, že by se nedalo žádným způsobem vyrvat, kdyby konečně bez Milonovy porážky neměla mít Itálie nikdy pokoj od odvodů a město od zbraní, tu přihlídneme-li k jeho původu a k jeho zvyklostem, je jisté, že by byl bez váhání odešel z vlasti, napřed by si však vzal tebe za svědka, Magne, tak jak to činí i teď.

Vidíš, jak nestálé a měnlivé jsou životní osudy, jak tě — 26
kavé a vrtkavé je štěstí, kolik nevěry je mezi přáteli, jak se přetvářka přizpůsobuje poměrům, jak často v neštěstí před člověkem uteou ti nejbližší a projeví se jako zbabělci. Přijde, jistě přijde ten čas a zasloužíte si jako zbabělci své osobní poměry budou v pořádku, jak doufám, ale kdy dojde třeba k nějakému neklidu ve veřejném životě a tobě se bude stýskat po oddanosti toho největšího přítele, po vět-

nosti toho nejcharakternějšího člověka a po velkodušnosti muže, nad něhož nebylo statečnějšího, co svět světem stojí.

Ačkoli kdo by tomu věřil, že by Gnaeus Pompeius, takový znalec veřejného práva, zvyklostí předků a politického života, když mu senát světil úkol, aby hleděl, aby stát neutrpěl nějakou škodu — touto jedinou věticí byli konsulové vždy dostatečně vyzbrojeni, i když jim nebyla dána ozbrojená moc —, že by tento Pompeius, když dostal vojsko, když dostal povolení konat odvody, čekal na soud, aby potrestal plány člověka, který prý chce násilím odstranit samotné soudy? Pompeius dal dostatečně, opravdu dostatečně najevo svůj názor, že se takhle obvinění nepřátem obrací proti Milonovi, když navrhl zákon, na základě něhož, jak já to cítím, musíte Milona osvobodit, a jak všichni doznávají, smíte to udělat.

Že však sedí na onom místě obklopen oddílem veřejné stráže, to dostatečně ukazuje, že nenahání strach vám — vždyť co by ho bylo méně hodné než nutit vás, abyste odsoudili toho, proti němuž by byl mohl zakročít sám jak podle zvyku předků, tak v rámci vlastní pravomoci? —, ale že vás chrání, abyste pochopili, že navzdory věřejší schůzi smíte svobodně rozhodovat právem podle svého dobrého zdání.

27 Nedělám si věru starosti pro tu žalobu kvůli Clodioví, soudcové, a nejsem také tak šilený a neznalý vašeho smýšlení, abych nevěděl, co si myslíte o Clodiově smrti. Kdybych už nechtěl tuto žalobu vyvrátit tak, jak jsem ji vyvrátil, mohl by přece Milo beztravně volat a chlubit se lhát:

„Zabil jsem, ano, zabil, ne však Spuria Maelia, který tím, že chtěl odstranit drahotu obilí a obětoval na to svůj majetek, upadl v podezření, že usiluje o královskou moc, protože se zdálo, že příliš touží po přízni lidu, ani Tiberia Graccha, který poštal lid a sesadil z úřadu svého kolegu — ti, kteří zabili tyto dva, naplnili celý svět slávou svého jména —, ale toho“ (mohl by se odvážit říci to, protože zbavil vlast jejího nebezpečí), „toho, jež nejvznešenější ženy přistihly při

svatokrádežným smilstvu na posvátných poduškách, toho, o němž senát po několikerém zasedání rozhodl, že má být potrestán a tím že mají být očistěny slavnostní náboženské obřady, toho, o němž Lucius Lucullus pod přísahou vypověděl, že se dopustil odporného krvesmilstva s vlastní sestrou, jak zjistil vyšetřováním, které provedl ve svém domě, toho, který zbraněmi otroků vyhnal z vlasti občana, ježž senát, ježž římský národ, ježž všechny národy považovaly za zachránce města a života občanů, toho, který dával a bral královskou moc a dělil se o svět, s kým chtěl, toho, kdo vyprovokoval na náměstí řadu krvavých rvaček a násilí a zbraněmi zahnal domů občana mimořádně statečného a slavného, toho, kterému nikdy nic nebylo nedovolené, ať šlo o zločin, nebo o neřest, toho, kdo zapálil svatyni nymf, aby zničil úřední censorské záznamy vyryté na úředních deskách, konečně toho, pro kterého už neplatil žádný zákon, žádné občanské právo, žádné mezníky mezi nemovitostmi, který si osvojoval cizí statky, ne překrucováním zákonů při procesech, ne nespravedlivými nároky a žalobami, ale postavením tábora, vojskem a ozbrojeným útokem, který se pokusil vyhnat z majetku zbraněmi a táborem nejen Etrusky (těmi totiž z hloubi duše pohrdal), ale i zde přítomného statečného Publia Varia, nejlepšího občana a našeho soudce, který prošel dvorce a zahrady mnoha lidí se staviteli a měřickými tyčemi, který naději na majetek ohraničil na jedné straně Ianiculum a na druhé straně Alpani, který, když nedokázal přimět vzácného a statečného římského jezdcce Marca Paconia, aby mu prodal ostrov v Prilském jezeře, dal znenadání na člunech převést na onen ostrov stavební dříví, vápno, kámen a písek a ne-rozpakoval se postavit dům na cizím pozemku před očima majitele divajícího se na to ze břehu, který zde přítomnému Titovi Furfanioví — a jaký je to muž, bohové nesmrtní! co bych pak měl říkat o Scantii, slabé ženě, nebo o mladíčkém Publiovi Apinioví, kterým oběma hrozil smrt, jestliže mu nepřenechají své zahrady! — on se však odvážil říci Titovi Furfanioví, neďá-li mu peníze, které od něho požadoval, že mu dá donést do domu mrtvolu, což by proti

němu vyvolalo tolik nenávisti, že by ho to přes jeho výbornou pověst zničilo; který svého bratra Appia, spojeného se mnou nejvěrnější náklonností, v jeho nepřítomnosti připravil o statek, který si usmyslil postavit sestře přes prostranství před vchodem zeď a položit základy tak, že sestru připravil nejen o místo před hlavním vchodem, ale i o možnost vstoupit do domu a přebročit práh.“

28 Avšak tohle se už zdálo snesitelné, i když rovnou měrou napadal stát, soukromé občany, vzdálené, blízké, cizí i přibuzné; neuvěřitelná trpělivost obce už si nějak zvykla, jako by ztvrdla a zmožnatěla. Jakpak byste však mohli buď zahnat, nebo snést to, co už bylo tady a co hrozilo? Kdyby byl získal imperium — nechám stranou spojení, cizí národy, krále a tetrarchy, neboť byste se byli modlili, aby se raději pustil do nich než do vašich majetků, vašich domů, vašich peněz — mluvím o penězích? Ten člověk by namoudušil nikdy nezastavil své bezuzdné choutky před vašimi dětmi a manželkami. Myslíte si, že si tohle vymyslím, a zatím to je veřejné tajemství, je to známé všem, je to přímo hmatatelné, že chtěl sestavit v Římě armádu z otroků, s jejichž pomocí by se stal majitelem celé republiky a soukromého majetku všech.

A tak kdyby Titus Annius se zkrvaveným mečem v ruce volal:

„Pojďte blíž, občané, slyšte! Zabil jsem Publia Clodia, touto zbraní a touto pravici jsem od vaší šíje odvrátil jeho šílené řádění, které jsme už nemohli udržet na uzdě žádnými zákony a žádnými soudy, aby zásluhou mne jediného zůstalo v obci zachováno právo, spravedlnost, zákony, svoboda, čest a mravnost.“ to by opravdu musil mít člověk strach, jak to obec ponese! Vždyť kdo to i teď, když si Milo nepřisvojuje tak velkou zásluhu, neuznává za správné, kdo to nechválí, kdo neřiká a necítí, že pokud lidská paměť sahá, Titus Annius sám jediný nejvíc prospěl republice, nejvíc radosti způsobil římskému národu, celé Itálii a všem národům? Nemohu posoudit, jak velké byly ony dávné radosti římského národa, avšak naše doba sama už zažila mnoho přeslavných vítězství nejvýznamnějších velitelů, ovšem

žádné z nich nepřineslo radost tak trvalou a tak velkou. Zapamatujte si to, soudcové.

Doufám, že vy a i vaše děti uvidíte ve veřejném životě mnoho dobrého; při každé jednotlivosti si vždy pomyslete, že byste nic z toho neviděli, kdyby žil Publius Clodius. Teď se kojíme tou největší a pevně věřím i neoprávněnější nádejí, že právě tento rok bude pro obec blahodárný, když máme za konsula tak vynikajícího člověka, když byla potlačena lidská zvůle, když byly zkráceny vášně a nastoleny zákony a soudy. Má někdo tak málo rozumu, aby se domníval, že by se nám to všechno mohlo podařit za života Publia Clodia? Mohlo by si to, co teď vlastně jako svůj soukromý majetek, činit za vlády člověka posedlého chutivostí nárok na právo trvalého držení?

Nemám strach, soudcové, že budete mít dojem, že tato 29 obvinění na něho chrlím s větší radostí než pravdivostí, protože ho ze soukromých důvodů nenávídím. Třebaže bych pro to měl mimořádné důvody, přece jen to byl do té míry společný nepřítel všech, že se v té společné nenávisti ta má od nenávisti ostatních takřka nerozezná. Není možné vyslovit, ba ani v plném dosahu domyslit, kolik v něm bylo zločinnosti, kolik ničivé síly.

Podívejte se na to z této stránky, soudcové. Představte si — naše představy jsou přece svobodné a dívají se, na co chtějí, takže v duši vnímáme to, co vidíme svým duševním zrakem —, představte si tedy v myslí, jak by vypadalo mé postavení, kdybych mohl dosáhnout toho, abyste Milona osvobodili, ale s podmínkou, že Publius Clodius vstane z mrtvých — co ten úlek na vašich tvářích? Jak by vás znekojoval živý, jestliže na vás pouhé pomýšlení na mrtvého tak silně zapůsobilo? Kdyby sám Gnaeus Pompeius, jehož statečnost a štěstí je tak velké, že vždy dokázal to, co nikdo kromě něho nedokázal, kdyby si byl on, jak pravím, mohl vybrat jedno z dvojího a buď zavést soudní řízení o smrti Publia Clodia, nebo jej samého probudit k životu, co myslíte, že by byl spíš udělal? I kdyby ho chtěl zavolat zpátky z podsvětí kvůli svému přátelství, kvůli republice by to neudělal.

Sedíte zde tedy jako mstítelé smrti toho člověka, jemuž byste nechtěli vrátit život, i kdybyste věřili, že to můžete udělat, a zákon, jímž bylo ustanoveno vyšetřování jeho smrti, by nebyl nikdy vydán, kdyby podle něho měl ožít. Jeho vrah by se tedy měl při příznání bát, že ho ztrestají ti, které osvodobil?

Řekové prokazují božskou úctu těm, kteří zabili tyranu — co jsem jen takových případů viděl v Athénách, co v jiných městech Řecka! Jaké náboženské slavnosti zavědené na oslavu takových mužů, jaké zpěvy, jaké básně! Je jim vzdávána náboženská úcta takřka jako nesmrtelným bytostem, jejich památka je chována v uctivosti na věčné časy. A vy zachránce tak velkého národa, mstítelé tak strašného zločinu nejenže neodmítnete žádnými poctami, ale dokonce dovolíte odvléci na popravu? Přiznal by se, ano přiznal by se, kdyby to byl udělal, a řekl by, že to udělal se statečnou myslí a rád kvůli obecné svobodě všech, a nejenže by se k tomu musel přiznat, ale musel by se tím dokonce chlubit.

Copak by váhal přiznat se k něčemu, za co by musel čekat dokonce odměnu, totiž pochvalu, když nezapírá to, zač nežádá nic jiného, než aby se mu prominulo? Ledaže si myslí, že si spíš vyslouží vaši vděčnost, byl-li ochráncem svého života, ne vašeho; zvlášť kdyby za takové přiznání dostal ty nejskvělejší počty, kdybyste chtěli být vděční.

Kdybyste ten čin nepovažovali za správný — ačkoli jak by mohl někdo nepovažovat svou záchranu za správnou? — kdyby tedy statečnost tak velkého hrdiny nenašla vděk u spoluobčanů, odešel by s hrdou a nezlomenou myslí z nevďečného města. Co by mohlo být nevďečnějšího, než aby se ostatní radovali a jediný aby truchlil ten, jehož zásluhou by se ostatní radovali?

Ale my jsme se při zneškodňování zrádců vlasti vždy řídili zásadou pokládat za své i nebezpečí a nenávisť, protože i sláva měla být naše. Vždyť jakou chválou bych měl být odměněn já sám za to, že jsem ve svém konsulátu projev il tolik odvahy, když šlo o vás a vaše děti, kdybych si nemyslel, že toho, oč jsem se pokoušel, se mohu odvážit jen

za cenu těch největších bojů? Která žena by v sobě nenašla sílu zabít zločinného a zhoubného občana, kdyby se nebála nebezpečí? Kdo brání vlast s menším úsilím, i když má před očima nenávisť, smrt, trest, ten musí být pokládán za opravdového muže. Povinností vděčného národa je odměňovat občany, kteří se zasloužili o republiku, povinností statečného muže je nenechat se ani trestem smrti dohnat k tomu, aby litoval, že jednal statečně.

Proto by se Titus Annius přiznal stejně jako Ahala, jako Nasicca, jako Opimius, jako Marius, jako já sám, a kdyby byla republika vděčná, měl by radost, a kdyby byla nevďečná, našel by oporu ve svém čistém svědomí, i kdyby na něho osud těžce dolehl.

Avšak díky za toto dobrodíní, soudcové, patří podle jejich názoru dobrému osudu římského národa, vašemu štěstí a nesmrtelným bohům. Nikdo si věru ani nemůže nic jiného myslet, leda ten, kdo nevěří, že existuje boží moc a vůle, na něhož nepůsobí ani velikost naší říše, ani to krásné slunce, pohyb nebe a hvězd, střídání a řád v přírodě, ani to, co je nejdůležitější, moudrost našich předků, kteří sami velmi úzkostlivě dodržovali bohoslužby, náboženské obřady a auspicie a kteří je odevzdali nám, svým potomkům.

Existuje, opravdu existuje ona božská moc, a vládně-li si v našem slabém těle nějaká živá a vnímavá bytost, je nemyslitelné, že by nevládla v tak velkém a nádherném pohybu přírody. Je možné, že v tuto bytost někdo nevěří, protože se neukazuje a není jí vidět. Jako kdybychom mohli vidět nebo jinak poznat, jaká je nebo kde je, samotnou naši duši, díky níž chápeme, díky níž předvídáme, co se stane, díky níž právě teď jednáme a mluvíme! Ta moc, která tolikrát přinesla našemu městu neuvěřitelné štěstí a možnosti, tedy sama zničila a odstranila tu metlu, toho ničemu, kterému nejprve vnukla nápad, aby se odvážil dráždit násilím a znepokojovat zbraní toho nejstatečnějšího muže, a tím způsobil, aby byl přemožen tím, jehož přemožením by si byl zajistil trvalou beztrčnost a libovůli.

Tento čin nebyl výsledkem lidského záměru, ale péče nesmrtelných bohů, soudcové, a to ještě ne jen nějaké pro-

střední. Zdá se, že i samotné končiny, které viděly toho netvořit klesat k zemi, se zvedly k pomstě a vykonaly nad ním své právo. Vás vyzývám, vás si beru za svědky, vy albské kopce a háje, vy pobotené oltáře Albanů, které jste byly spojenci a současníky posvátných míst římského národa a které Clodius, jež jeho šílenství strhávalo do propasti, zaválil svými obrovskými a nesmyslnými stavbami, když pokácel a vysekal nejposvátnější háje; tenkrát byla v platonosti vaše posvátnost, tenkrát byla v plné síle vaše moc, kterou on kdejakým zločinem znesvětil. Ty, svatý Iove Latiare, jehož jezera, háje a posvátné okruhy Clodius často-krát poskvrnil kdejakým bohaprázdným smilstvem a zločinem, jsi konečně jednou na své strmé hoře otevřel oči, abys ho potrestal. Vám a ve vašem dohledu bylo dáno ono pozdní, avšak spravedlivé a zasloužené zadostiučnění.

Nebudeme přece tvrdit, že jen náhodou začal bitku právě před svatyní Dobré Bohyně, která stojí na pozemku Tita Sertoria Galla, jednoho z předních ctihodných a vážených mladých mužů, a že jen náhodou právě před samotnou Dobrou Bohyní dostal onu první ránu, která mu měla přinést nejohavnější smrt, takže se ukázalo, že ho onen nespravedlivý soud neosvobodil, ale uchoval pro tento mimořádný trest.

32 A stejný hněv bohů zatemnil mysl jeho průvodců, takže byl spálen, a to ještě jen napůl, jako odhozený cár, bez obrazů předků, bez zpěvu a her, bez obřadů, bez plaček, bez pohřební chvalořeči, bez průvodu, zmazán krví a blátem, připraven o slavnost toho posledního dne, před kterou byly podobizny nejslavnějších mužů přidávány nějakou čest nejodpornějšímu otcovrahovi, a že na žádném jiném místě neměla být jeho mrtvola zhanobena než na tom, na kterém byl odsouzen živý.

Při bozích, štěstěna římského národa se mi už zdála tvrdá a krutá, když tolik roků trpěla jeho útoky proti naší republice. Znesvětil smilstvem nejposvátnější obřady, přerušil nejpádnejší rozhodnutí senátu, veřejným podplácením soudců si vykoupil osvobození, jako tribun týral

senát, zrušil to, co bylo učiněno za souhlasu všech stavů pro blaho republiky, mne vyhnal z vlasti, můj majetek rozkradl, můj dům zapálil, mé děti a mou manželku pronásledoval, Cnaeovi Pompeiovi vypověděl zločinnou válku, vraždil úředníky i soukromníky, zapálil dům mého bratra, pustošil Etrurii, mnoho lidí vyštval z jejich sídel a majetku, stále na někoho číhal, stále na někoho dotíral. Pro jeho šílenství byla malá naše obec, Itálie, provincie, království, v jeho domě se už ryly do desek zákony, které nás měly vydat do rukou našich otroků, když se mu něco zalíbilo, ať to patřilo komukoliv, on věřil, že to do roka bude jeho.

Jediný, kdo překážel jeho záměrům, byl Milo. O jiném člověku, který mu mohl překážet, si myslil, že je nedávným smifněním jakoby svázán. O Caesarově moci říkal, že patří jemu. Když šlo tenkrát o mne, pohrdl odvahou řídných občanů. Milo byl jediný, kdo ho tiskl ke zdi.

A tu nesmrtelní bohové, jak jsem už dříve řekl, vnukli 33 tomu šílenému ničemovi nápad, aby nastrojil Milonovi úklady. Jinak ten morový vřed nemohl sejít ze světa, re- publika by ho nikdy zákonnými prostředky, které měla k dispozici, nemohla potrestat. Jako praetorovi by mu senát myslím dal důtku. Jenže ani když ještě byl zvyklý důtky dávat a Clodius byl ještě soukromou osobou, nic s nimi proti němu nesvedl.

Byli by snad konsulové dost stateční na to, aby ho drželi na uzdě? Za prvé, po zabití Milona by měl konsuly na své straně; za druhé, kdo by byl jako konsul statečný, když by on byl praetorem, až by si vzpomněl, že on jako tribun tak krutě postupoval proti zasloužilému bývalému konsulovi? Byl by všechno potlačil, dostal do své moci a pevně držel. Podle chystaného zákona, který se u něho našel s ostatními jeho zákony, byl by z našich otroků učinil své propuštěnce. Konečně kdyby ho nesmrtelní bohové nebyli přivedli na myšlenku, aby se on, zženštilce, pokusil zabit toho nejstateč- nějšího muže, neměli bychom dnes už žádnou republiku.

Či by snad on jako praetor, on jako konsul — kdyby ovšem tyto chrámy a samy městské hradby dokázaly stát tak dlouho, pokud on by žil, a čekat na jeho konsulát —, živý

neucínil nic špatného, když mrtvý rukou jednoho ze svých průvodců zapálil radnici? Spatřili jsme někdy něco smutnějšího, bolestnějšího a žalostnějšího, než byl tento požár? Viděli jsme zapálit, zničit a znesvětit chrám mravní čistoty, důstojnosti a moudrosti naší státní rady, srdce města, oltář spojenců, přístav bezpečnosti všech národů, sídlo určené celým národem jednomu stavu, a viníkem nebyl nezkušený dav (i když i v tom případě by to bylo smutné), ale jediný člověk! Když se něčeho tak hrozného odváží jako podpalovač hranice pro mrtvého, čeho by se neodvážil jako praporečník pro živého? Právě do radnice jej hodil, aby po své smrti zapálil sídlo instituce, kterou zaživa rozvracel.

A to si někteří stěžují na to, co se stalo na Appiově silnici, a mlčí o tom, co se stalo na radnici! Myslíte si, že se dalo ubránit forum proti němu, dokud dýchal, když jeho mrtvole neodolala radnice! Probuďte ho, jen ho probuďte z mrtvých, můžete-li; zneškodněte útok živého, když jen taktak odoláváte litičím nepohřbeného? To byste byli musili odolat těm, kteří se seběhli s pochodněmi k radnici a s háky na bourání zdí ke chrámu Castorovu a kteří pobíhali s meči po celém fóru.

Vidíte jste, jak byli pobíjeni příslušníci římského národa, jak byla mezi rozháněna schůze, v níž byla za naprostého ticha pozorně sledována slova tribuna lidu Marca Caelia, muže velmi rázného při projednávání veřejných záležitostí a velmi stálého při provádění toho, co vzal na sebe, oddaného vůli řídných občanů a autoritě senátu a zachovávaného též Milonovi ve chvíli, kdy se rozhoduje o tom, zda bude jeho údělem buď nenávisť, nebo štěstí, mimořádnou, takřka božskou, až neuvěřitelnou věrnost.

34 Avšak už toho bylo dost o předmětu procesu, mimo něj snad až příliš mnoho. Co mi zbývá, než abych vás prosil a zapřísahal, soudcové, abyste se zachovali k tak statečnému muži s milosrdenstvím, o které on vás nežádá, ale o které vás žádám a prosím i proti jeho vůli já? Jestliže jste nespátřili u Milona ani slzičku, třebaže my všichni kolem pláčeme, jestliže vidíte stále stejný výraz tváře, jestliže jeho

hlas a řeč jsou stále stejné a nezměněné, nepovažujte to za důvod, abyste ho mň šetřili — nevím, zda byste mu proto neměli tím víc pomáhat. Vždyť jestliže při gladiátorských zápasech, když jde o životní podmínky lidí z nejnižšího rodu, obvykle přímo nenávidíme bázlivé, prosící a žadonící o svůj život, kdežto statečně a srdnaté a nebojácně se nabízející smrti jsme nakloněni zachovat při životě, a spíše nám je líto těch, kteří se o naše slitování neucházejí, než těch, kteří si je prosbami vymáhají, oč víc to musíme dělat, když jde o nejstatečnější občany!

Mne aspoň, soudcové, trápí a hubí Milonova slova, která stále slyším a jichž jsem denně svědkem. Říká:

„Ať žijí moji spoluobčané v pořádku, ať se jim nic zlého nestane, ať se jim vše daří a ať jsou šťastni. Kež naše slavné město, kež má nejdražší vlast stojí nepohnuta, ať už se mnou naloží jak chce. Kež mí spoluobčané mají prospěch z klidu v republice sami, beze mne, protože mně to není v jejich společnosti dovoleno — stejné to je má zásluha. Já ustoupím a odejdu. Nebudu-li smět žít v dobré republice, budu aspoň zbaven nutnosti žít ve špatné, a jakmile najdu spořádanou a svobodnou obec, budu v ní hledat odpověď.“

Škoda námahy, kterou jsem na sebe vzal zbytečně! Škoda mých marných nadějí, mých nesplněných úvah! Mohl jsem předpokládat, že mi někdy bude chybět pomoc řídných lidí, když jsem se jako tribun lidu ve chvíli, kdy byla ústava zbavena platnosti, dal do služeb senátu, jež jsem zastihl v mrákotách, římských jezdců, jejichž síly byly slabé, a všech řídných občanů, kteří zahodili všechnu autoritu před Clodiovými zbraněmi? Když jsem tebe — nejčastěji mluvím totiž se mnou — vrátil vlasti, mohlo mě napadnout, že pro mne jednou ve vlasti nebude místo? Kam se teď poděl senát, za nímž jsem šel, kde jsou ti tví řídní jezdcí, kde je náklonnost municipií, kde jsou hlasy Itálie, kde je konečně tvůj hlas, Marcu Tullie, který tolika lidem přinesl pomoc a obhájil je? To mně jedinému, který se kvůli tobě tolikrát nebál smrti, nemůže vůbec pomoci? —

Při takových řečech však nepláče, jako teď já, soudcové, 35

ale jeho tvář je stejná, jak ji teď vidíte. Tvrdí totiž, že občané, pro které to udělal, nejsou nevdční, ale bojácní a ohlížejí se na kdejaké nebezpečí. Připomíná, že nejen svou statečností obrátil prostý lid a nejnižší vrstvy národa — to byli ti, kteří pod Clodiovy vedením ohrožovali váš majetek —, aby váš život byl bezpečnější, ale také strhl na svou stranu tím, že rozdal trojí dědictví, a nemá strach, že si vás nezískal mimořádnými zásluhami o republiku, protože ukonejšil lid dary. Prohlašuje, že laskavost senátu pocítil na sobě právě v těchto dobách často, pozornosti, náklonnost a projevy vašich stavů že si odnese s sebou, ať už s ním osud zatočí jakkoli.

Pamatuje si také, že mu chybělo jen ohlášení hlasatele, to však že pohřšuje ze všeho nejméně, protože už vlastně byl zvolen za konsula všemi hlasy národa, a to bylo jedině, po čem toužil. Teď konečně, budou-li tyto ozbrojené stráže kolem soudu proti němu, překáží mu neopodstatněné podezření ze zločinu, ne žaloba pro čin. Dodává ještě, a to je rozhodně pravdivé, že cílem statečných a moudrých mužů nejsou obvykle odměny za správné jednání, ale správné jednání samo o sobě. Co on v životě dokázal, bylo vynikající, jestliže ovšem není nic, co by bylo pro muže výtečnější než zbavit vlast nebezpečí.

Štastní prý jsou ti, kterým tato věc přinesla čest u spoluobčanů, nejsou však na tom špatně ani ti, kteří dobrodíním spoluobčanů překonali. Avšak ze všech odměn za statečnost, jestliže je třeba brát na odměny zřetel, nejskvělejší prý je sláva: to je to jedině, co člověka památkou u potomstva smíří s krátkostí života, co způsobuje, že jsme přítomni, i když jsme nepřítomni, že žijeme, i když jsme mrtvi. Po jejich stupních konečně jako by lidé vystupovali na nebe.

Riká také toto:

„O mně bude vždy mluvit římský národ a všechny ostatní národy, sebevzdálenější budoucnost neumlkne. Dokonce i v této době, kdy všichni mí nepřátelé rozněcují pochodně nenávisť ke mně, jsem přesto oslavován vzdáváním děků, blahopřáním a mnoha řečmi, kdykoli se lidé

sejdou. Nechávám stranou zavedení a slavení svátků v Etrurii. Od smrti Publia Clodia do dneška uplynuly myslím sto dva dny. Kam až sahá říše římského národa, tam se už dostala nejen zpráva o ní, ale i radost. Proto mi nezáleží na tom, kde je mé tělo, protože ve všech zemích už je a stále bude trvat sláva mého jména.“

Takové řeči se mnou často vedeš, Milone, když u toho 36 tito nejsou, avšak já s tebou budu mluvit takto, když to oni slyší:

„Nemohu tě dost vynachválit za tyto názory, avšak čím je tato statečnost božší, tím větší bolest mi působí po myšlení, že bys mi mohl být vyrván. Vždyť budeš-li mi odhát, nebudu se moci ani utěšovat tím, že bych si postěžoval, a nebudu se moci hněvat na ty, kteří mi zasadí tak strašnou ránu. Vždyť mě o tebe připraví ne mí nepřátelé, ale nejlepší přátelé, ne ti, kteří mi někdy provedli něco zlého, ale ti, kteří mají o mne největší zásluhu.“

Tak palčivou bolest, jako je rozchod s Milonem, mi nikdy nemůžete způsobit, soudcové — copak může být jiná bolest tak palčivá? —, avšak ani tato nebude tak hrozná, abych pro ni zapomněl na to, jak jste si mě vždy vážili. Jestli se vám zdá, že jsem na něco zapomněl, nebo jestli jsem vás něčím urazil, proč to neodnese spíš má hlava než Milonova? Konec mého života bude krásný, jestliže zemřu dřív, než se dočkám tak velkého neštěstí.

Teď mě posiluje jediná útěcha, že ti, Tite Annie, nikdy nechyběla žádná má služba lásky, náklonnosti a vděčnosti. Přivolať jsem si kvůli tobě na sebe nepřátelství mocných, často jsem vystavil své tělo a svůj život zbráním tvých nepřátel, obrátil jsem se kvůli tobě na přemnoho lidí s prosbou, majetek a jmění své a svých dětí jsem ti dal k dispozici, když byly tvé poměry neutěšené. Jestliže konečně i dnešního dne je připraveno nějaké násilí, jestliže má dojít k nějakému boji na život a na smrt, hlásím se o svůj díl.

Co ještě zbývá? Co bych měl ještě učinit za tvé zásluhy o mne? Léda snad sdílet s tebou tvůj osud, ať bude jakýkoli. Neodmítám, nevzpírám se tomu, a vás, soudcové, zapřísahám, abyste dobrodíní, kterými jste mě zahrnuli, roz-